

الله أكبر

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم سیاسی

تاثیر تکنولوژی‌های نوین ارتباطی – اطلاعاتی بر گستره آزادی دانشجویان

دانشگاه اصفهان

استاد راهنما:

دکتر عباس حاتمی

استاد مشاور:

دکتر وحید قاسمی

پژوهشگر:

فرهاد مرادی

شهریور ۱۳۹۱

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات،
ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از پژوهش
موضوع این پایان‌نامه متعلق به دانشگاه
اصفهان است.

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی آقای فرهاد مرادی

تحت عنوان

تأثیر تکنولوژی های نوین ارتباطی - اطلاعاتی بر گستره آزادی دانشجویان

دانشگاه اصفهان

در تاریخ ..... توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه ..... به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه: دکتر عباس حاتمی با درجه علمی استادیار امضاء

۲- استاد مشاور پایان نامه: دکتر وحید قاسمی با درجه علمی دانشیار امضاء

۳- استاد داور داخل گروه: دکتر حمید نساج با درجه علمی استادیار امضاء

۴- استاد داور خارج از گروه: دکتر مهدی ادیبی با درجه علمی دانشیار امضاء

امضای مدیر گروه

تقدیر و تشکر:

اینک که کار این رساله به پایان رسیده بر خود واجب می دانم از تمامی بزرگوارانی که در این مسیر مرا همراهی نموده و کمک کرده اند، تشکر و قدردانی نمایم.

در ابتدای امر از زحمات استاد گرانقدر جناب آقای دکتر عباس حاتمی به عنوان استاد راهنمای این رساله که بزرگوارانه وقت گرانبهای خود را به مطالعه دقیق پایان نامه اینجانب قرار داده و در طول انجام کار با راهنماییهای دلسوزانه و عالمانه ی خود بر ارزش و اعتبار آن افزودند کمال تشکر را دارم. همچنین از اساتید گرانقدر جناب آقای دکتر وحید قاسمی به عنوان استاد مشاور و دکتر حمید نساچ و دکتر مهدی ادیبی که زحمت داوری پایان نامه ی اینجانب را متقبل گردیدند و نکات ظریف اما مهمی را گوشزد نمودند سپاسگزارم.

تقدیم به:

پدر و مادر مهربانم که سایه باعظمت وجودشان، هستی بخش زندگیم است.
و تقدیم به برادر بزرگوام که همواره با حمایت ها و دلگرمی های خود، همیشه همراه ترین و مشوق من در تمام مراحل تحصیلی ام بودند.

چکیده

ما در محیط جهان جدیدی زندگی می‌کنیم که همه چیز با تکنولوژی پیوند خورده است و ما در هر روز و دقیقه، در تعامل با آن هستیم. رشد تکنولوژی‌های ارتباطی-اطلاعاتی از نظر کمی و کیفی گستره ارتباطات انسانی را بسط داده و ارکان مختلف حیات اجتماعی را تحت تاثیر قرار داده است. در این راستا می‌توان به کاربرد روز افزون امکانات موجود در اینترنت در بین اقشار مختلف اشاره کرد. اهل علم به طور کلی و دانشجویان به طور خاص، از مصرف کنندگان اصلی این تکنولوژی هستند ولی این پدیده در بین دانشجویان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در چند دهه اخیر این تکنولوژی‌ها بر موقعیت و عملکرد بسیاری از جوامع، سازمانها و افراد اثرات قابل ملاحظه‌ای گذاشته و به موازات پیشرفت‌های شگرفی که در این زمینه بوجود آمده است، سرنوشت جوامع، سازمانها و افراد هر روز بیش از گذشته به این فناوری مدرن گره می‌خورد. بدیهی است که در چنین موقعیتی، تاثیرات استفاده از اینترنت بر نگرش و رفتارهای مشارکتی و آگاهی دانشجویان می‌تواند بخش مهمی از پیامدهای تکنولوژی‌های ارتباطی را آشکار سازد. در این بررسی ابتدا از بعد توصیفی به این مقوله نگریسته شده است و سپس تاثیر استفاده از وسایل نوین ارتباطی (اینترنت) بر آزادی دانشجویان و جنبه‌های مختلف آن در بعد ذهنی و عینی از جمله آزادی بیان، اندیشه، مشارکت سیاسی و مدنی و آگاهی سیاسی مورد بررسی قرار گرفته است. متغیر میزان استفاده از وسایل نوین ارتباطی (اینترنت) به عنوان متغیر مستقل انتخاب شده است و در قالب چهار فرضیه تاثیر آن بر متغیر وابسته از جمله آزادی اندیشه، بیان، مشارکت سیاسی و مدنی، آگاهی سیاسی مورد سنجش قرار گرفته است. چارچوب نظری این پژوهش برگرفته از بحث "تکنولوژی اطلاعات" مانوئل کاستلز می‌باشد. بر اساس یافته‌های این رساله ارتباط نسبتاً معناداری بین استفاده از وسایل نوین ارتباطی و متغیرهای وابسته یاد شده بوده است. چنانکه بیشترین تاثیرپذیری را متغیر آزادی اندیشه با میانگین ۲/۶۵ و کمترین آن را نیز آزادی بیان با ۲/۰۴ داشته است. روش مورد استفاده در این پژوهش ابتدا اسنادی، کتابخانه‌ای و در مرحله‌ی بعد پیمایشی است و جهت استخراج و تحلیل داده‌ها از نرم افزار spss 18 استفاده شده است.

کلید واژگان: تکنولوژی نوین ارتباطی-اطلاعاتی، آزادی اندیشه، آزادی بیان، آگاهی سیاسی، مشارکت سیاسی و مدنی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات پژوهش
۱-۱	شرح و بیان مساله پژوهشی.....
۲-۱	کلید واژه ها.....
۱-۲-۱	تکنولوژی ارتباطی - اطلاعاتی جدید.....
۲-۲-۱	آزادی اندیشه.....
۳-۲-۱	آزادی بیان.....
۴-۲-۱	آگاهی سیاسی.....
۵-۲-۱	مشارکت سیاسی و مدنی.....
۳-۱	پیشینه و تاریخچه موضوع تحقیق.....
۴-۱	اهداف تحقیق.....
۵-۱	اهمیت و ارزش تحقیق.....
۶-۱	کاربرد نتایج تحقیق.....
۷-۱	فرضیات تحقیق.....
۸-۱	روش تحقیق.....
۱-۸-۱	نوع مطالعه و روش بررسی فرضیه ها.....
۲-۸-۱	جامعه آماری.....
۳-۸-۱	روش و طرح نمونه برداری.....
۴-۸-۱	ابزار گردآوری داده ها.....
۵-۸-۱	ابزار تجزیه و تحلیل.....
۹-۱	سازمان و قلمرو تحقیق.....
	فصل دوم: چارچوب نظری پژوهش
۱-۲	چارچوب نظری.....
۱-۱-۲	گفتار نخست: نظریات اندیشمندان مهم قبل از وقوع انقلاب ارتباطات و اطلاعات در حوزه آزادی
۱-۱-۱-۲	مقدمه.....
۲-۱-۱-۲	جان لاک بنیانگذار لیبرالسم (۱۶۳۲-۱۷۰۴).....
۱-۲-۱-۱-۲	وضع طبیعی.....

عنوان	صفحه
۲-۱-۱-۲-۲ حق مالکیت.....	۱۴
۳-۲-۱-۱-۲-۲ سنجش و ارزیابی نظریه لاک.....	۱۵
۳-۱-۱-۲-۲ ژان ژاک روسو و آزادگی انسان (۱۷۱۲-۱۷۷۸).....	۱۵
۴-۱-۱-۲-۲ جان استوارت میل (۱۸۰۶-۱۸۷۳).....	۱۷
۵-۱-۱-۲-۲ آیزیا برلین (۱۹۰۷-۱۹۹۷).....	۱۹
۲-۱-۲ گفتار دوم: انقلاب ارتباطات و اطلاعات: عوامل موثر در آن	
۱-۲-۱-۲-۲ مقدمه.....	۲۰
۲-۲-۱-۲-۲ جهانی شدن.....	۲۱
۳-۲-۱-۲-۲ نظریه یا حکمرانی شبکه ای.....	۲۳
۳-۱-۲ گفتار سوم: نظریات و متفکران در ارتباط با فناوری نوین ارتباطی-اطلاعاتی	
۱-۳-۱-۲-۲ ارتباطات و تحولات مفهومی آن.....	۲۸
۱-۱-۳-۱-۲-۲ نظریه های عام ارتباطات.....	۲۸
۲-۳-۱-۲-۲ نظریه انتشار اطلاعات.....	۳۴
۳-۳-۱-۲-۲ نظریه اشاعه نوآوری ها.....	۳۷
۴-۳-۱-۲-۲ رسانه ها و جامعه پذیری سیاسی.....	۳۸
۵-۳-۱-۲-۲ نظریه سلطه رسانه ها.....	۴۰
۶-۳-۱-۲-۲ نظریه ماریپیچ سکوت(عقیده سازی): الیزابت نوئل نیومن (۱۹۷۰-۱۹۸۰).....	۴۱
۷-۳-۱-۲-۲ نظریه رسانه های جمعی.....	۴۲
۸-۳-۱-۲-۲ نظریه برجسته سازی (تعیین دستور کار).....	۴۳
۴-۱-۲ گفتار چهارم: تکنولوژی نوین ارتباطی اطلاعاتی (اینترنت) و تاثیرات آن	
۱-۴-۱-۲-۲ مقدمه.....	۴۴
۲-۴-۱-۲-۲ اینترنت.....	۴۵
۳-۴-۱-۲-۲ تاریخچه اینترنت (Arpanet).....	۴۵
۴-۴-۱-۲-۲ فعالیتهای شبکه اینترنت.....	۴۶
۵-۴-۱-۲-۲ ساختار نظارتی و مالی شبکه اینترنت.....	۴۷
۶-۴-۱-۲-۲ بودجه اینترنت.....	۴۷
۷-۴-۱-۲-۲ بازیابی اطلاعات در اینترنت.....	۴۷
۸-۴-۱-۲-۲ تاثیرات اینترنت.....	۴۹
۹-۴-۱-۲-۲ اینترنت در نهادها.....	۵۰
۱۰-۴-۱-۲-۲ اینترنت در ایران.....	۵۰
۱۱-۴-۱-۲-۲ اینترنت و دانشجویان.....	۵۱
۱۲-۴-۱-۲-۲ کارکردهای اینترنت.....	۵۲
۱۳-۴-۱-۲-۲ کارکردهای سیاسی اینترنت با تاکید بر وجوه آزادی.....	۵۳

عنوان	صفحه
گسترش تساهل و آموزه های جامعه مدنی.....(۱-۱۳-۴-۱-۲)	۵۳
الف) آزادی اندیشه.....	۵۳
ب) آزادی بیان.....	۵۴
ج) کارویژه های جامعه مدنی.....	۵۶
۲-۱-۳-۴-۱-۲) اشاعه اطلاعات و آگاهی سیاسی.....	۵۸
۲-۱-۳-۴-۱-۲) گسترش مشارکت سیاسی و مدنی.....	۶۲
۲-۱-۵) جمع بندی.....	۶۷

فصل سوم: روش تحقیق

۱-۳) مقدمه.....	۶۸
۲-۳) تعریف نظری و عملیاتی مفاهیم.....	۶۹
۳-۳) روش تحقیق.....	۷۲
۴-۳) تکنیک تحقیق.....	۷۲
۵-۳) ابزار جمع آوری داده ها.....	۷۳
۶-۳) پایایی.....	۷۴
۷-۳) اعتبار.....	۷۵
۸-۳) جامعه آماری.....	۷۶
۹-۳) واحد تحلیل.....	۷۶
۱۰-۳) قلمرو زمانی و مکانی تحقیق.....	۷۶
۱۱-۳) حجم نمونه و شیوه نمونه گیری.....	۷۶
۱۲-۳) فنون تحلیل داده ها.....	۷۷

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۱-۴) مقدمه.....	۷۸
۲-۴) آمار توصیفی.....	۷۹
۳-۴) آمار استنباطی.....	۸۴
فصل پنجم: نتیجه گیری.....	۸۷
محدودیت تحقیق.....	۹۲
ضمیمه.....	۹۳
منابع و مأخذ.....	۹۶

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان
۷۵.....	جدول ۳-۱: میزان آلفاکرونباخ گویه ها.....
۷۹.....	جدول ۴-۲: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنس.....
۸۰.....	جدول ۴-۳: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت سن.....
۸۱.....	جدول ۴-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب رشته ی تحصیلی.....
۸۲.....	جدول ۴-۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب سطح تحصیلات.....
۸۳.....	جدول ۴-۶: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تعداد ترم های گذرانده.....
۸۴.....	جدول ۴-۷: آزمون فرضیه ی اول.....
۸۵.....	جدول ۴-۸: آزمون فرضیه ی دوم.....
۸۵.....	جدول ۴-۹: آزمون فرضیه ی سوم.....
۸۶.....	جدول ۴-۱۰: آزمون فرضیه ی چهارم.....

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱) شرح و بیان مساله پژوهشی:

تکنولوژی یکی از عناصر ضروری و نه کافی برای توسعه یک کشور است. چنانچه یک کشور بخواهد از مزایای تکنولوژی برگزیده به بهترین وجه بهره مند شود، سایر عناصر نیز بایستی به درستی به خدمت گرفته شوند (جیمز استور، ۱۳۷۵ : ۱۲۴-۱۲۳). «تکنولوژی اطلاعات» نیز یکی از این عناصری است که بدون آن آهنگ توسعه کند و پیشروی سایر شرایط اصولاً توسعه ای مشکل خواهد بود. هر چند «تکنولوژی اطلاعات» اصطلاحی است جدید، از لحاظ مفهومی قدمت آن به اشتیاق انسان به برقراری ارتباط می رسد (بهان و هولمز، ۱۳۷۷ : ۵). در دو دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی جهان شاهد وقوع تغییر های بنیادین سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بوده است. از عصر جدید، با نامهای عصر «انفجار اطلاعات» و «دهکده جهانی» یاد شده است. در حقیقت، فناوریهای نوین ارتباطی و اطلاعاتی موتور اصلی جهانی شدن بوده و تمام ابعاد حیات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی را تحت تاثیر قرار داده است که این تکنولوژی ها شامل مجموعه وسیع و گوناگونی از فناوریها (اینترنت، ماهواره، تلفن همراه، تلویزیونهای کابلی، کامپیوتر های خانگی و ویدیو) است که برای برقراری ارتباط بین انسانها (فرستادن و دریافت انواع پیامهای کلامی، تصویری، صوتی) و نیز برای

تولید، انتشار، ذخیره و بازیابی اطلاعات به کار می رود (سردارنیا، ۱۳۸۶: ۱۰۵-۱۰۴). به عبارت دیگر تکنولوژی های نوین ارتباطی - اطلاعاتی ترکیبی از سخت افزار، نرم افزار، رسانه ها و حتی سیستم های پخش و توزیع اطلاعات و محتوا را شامل می شود. چنانکه گفته شد تکنولوژی های فوق سابقه ای طولانی دارند اما ظهور و رواج بسیار سریع دستگاههایی نظیر رادیو، تلویزیون، تلفن، کامپیوترهای شخصی، ویدئو، ماهواره های مخابراتی و ارتباطی، اینترنت، و نظایر آنها را باید پدیده ای متعلق به دهه های اخیر دانست (منتظر قائم، ۱۳۸۱: ۲۲۹). عامل اطلاعات چنان زندگی بشر را دگرگون ساخته، که از آن به عنوان ویژگی تعریف کننده «جهان نو» یاد می کنند و بسیاری از نگاهها متوجه «اطلاعات محور» شدن حیات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است (سردارنیا، ۱۳۸۶: ۱۰۵). انقلاب تکنولوژی اطلاعاتی که باعث گسست از عصر فوردیسم به پسا فوردیسم و عصر سیاست بین الملل به عصر پسا سیاست بین الملل (جیمز روزنا) و همچنین باعث تحول جامعه صنعتی به جامعه اطلاعاتی یا شبکه ای شده است، برای اولین بار در تاریخ این را امکان پذیر ساخته که خود «اطلاعات» به محصول فرایند تولید تبدیل شود، بدین خاطر می توان استدلال کرد که کمترین حوزه از فعالیت انسانی وجود دارد که تحت تاثیر آن قرار نگیرد (صدوقی، ۱۳۸۴: ۴۹).

در واقع تکنولوژی های نوین ارتباطی - اطلاعاتی به طور مستقیم و غیر مستقیم بر تمام عرصه ها و سطوح حیات فردی و جمعی انسان های معاصر تاثیر گسترده و عمیقی گذاشته است. این تکنولوژیها تمام عرصه های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی را به صورت گسترده، عمیق و ماندگار دگرگون کرده است (منتظر قائم، ۱۳۸۱: ۲۳۱-۲۳۰). هر چند همواره دسترسی به اطلاعات نوعی ضرورت بوده است، امروزه این ضرورت بیش از گذشته احساس می شود. یک شهروند برای درگیر شدن و مشارکت، به اطلاعات سیاسی - اجتماعی در زمینه حقوق شهروندی، نهاد های سیاسی و وظایف آنها، کارآمدی یا ناکارآمدی های حکومت و مانند آن نیازمند است (سردارنیا، ۱۳۸۸: ۲۰۴-۱۹۳). در طی قرون گذشته جوامع به واسطه ی گسترش علم و دانش، اختراع چاپ و رادیو و تلویزیون و ... دستخوش تحولات زیادی شده بودند. ولی تحولاتی که در سالهای اخیر بر اثر پیشرفتهای فناوری در حوزه های اطلاع رسانی و ارتباطات رخ نموده، فرهنگ جوامع را با موضوع ها و مفاهیم جدیدی آشنا نموده و آنها را در معرض تحولات چشمگیری قرار داده است که این پیشرفت ها باعث پدید آمدن مفاهیم جدیدی چون: دهکده جهانی، جامعه مجازی، فضای سایبرناتیک، جامعه اطلاعاتی و ... شده است. این فناوری با ایجاد فضای شبکه ای توانسته زمینه را برای مشارکت همگان در امور مختلف فراهم آورد و در نهایت منجر به ایجاد شکل جدیدی از دموکراسی تحت عنوان دموکراسی دیجیتال (دموکراسی مجازی یا دموکراسی الکترونیکی) شده است. به این دلیل بحث های مختلف از جمله آزادی دانشجویان به عنوان شهروند و حوزه های مختلف فعالیت انسانی در حیات جوامع نمی تواند بی اعتنا به تحولاتی که در حوزه های

اطلاع‌رسانی و ارتباطات در سطح ملی و بین‌المللی در جریان است، صورت بگیرد. این رساله در تداوم ادبیات موجود اولا تلاش می‌کند تا با تاکید بر وضعیت دانشجویان دانشگاه اصفهان از طریق شیوه پیمایشی اهمیت فضای نوین ارتباطی-اطلاعاتی در حیات سیاسی ایران را نشان دهد. ثانیا تلاش می‌کند تاثیری را نشان دهد که فضای جدید ارتباطی بر گستره آزادی دانشجویان دارند. در این جا در وهله اول استدلال می‌شود که عوامل گوناگونی بر گستره آزادی دانشجویان موثر عمل می‌کند. سپس نشان داده می‌شود که از میان این عوامل، فضای نوین هم‌قادر است آزادی دانشجویان را تحدید نماید و هم توسعه بخشد. در اینجا بحث بر شیوه‌هایی متمرکز خواهد بود که این فضای نوین تاثیرگذاری خود را نشان می‌دهد.

۱-۲) کلید واژه ها:

۱-۲-۱) تکنولوژی ارتباطی - اطلاعاتی جدید (New Technology Of Information and communication)

اصطلاح «تکنولوژی اطلاعات» برای توصیف تکنولوژی‌هایی به کار می‌رود که ما را در ضبط، ذخیره سازی، پردازش، بازیابی، انتقال و دریافت اطلاعات یاری می‌کنند (بهان وهولمز، ۱۳۷۷: ۵). تکنولوژی‌های ارتباطی - اطلاعاتی جدید از دو بخش تکنولوژی‌های ارتباطی (چه قدیمی و چه جدید مثل تلفن، فاکس، تکنولوژی‌های پخش، ماهواره ها، تلویزیون‌های کابلی، کابل‌های نوری پهن باند و غیره) و تکنولوژی‌های اطلاعاتی (کامپیوترها، نرم افزارها و ...) تشکیل شده اند. آن چه باعث شده تا لفظ «جدید» در این جا بدان اضافه شود نوآوری‌یی است که طی آن پیوند فزاینده‌ای بین تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی از اواخر دهه ۱۹۷۰ میلادی ایجاد گردید و امروزه به طور فزاینده‌ای ادامه دارد (صدوقی، ۱۳۸۴: ۵۵).

۱-۲-۲) آزادی اندیشه (Freedom Of Thought):

آزادی اساسی‌ترین حق بشر است و در میان انواع آزادی‌ها، «آزادی فردی» و در بین آزادی‌های فردی، آزادی اندیشه برای دستیابی به کمال انسانی، ضروری‌ترین وسیله است. «آزادی اندیشه» به معنای آزادی در انتخاب و داشتن هر نوع اندیشه است. آزادی بیان و نشر عقاید ممکن است در وهله اول مشمول اصل دیگری به نظر برسد چون که گفتن و پخش کردن عقیده، متعلق به آن قسمت از رفتار فرد است که به دیگران مربوط می‌شود، اما از آنجا که بیان و نشر اندیشه تقریباً به همان اندازه مهم است که خود آن اندیشه و تا حد زیادی روی همان دلایلی استوار است که آزادی اندیشه، در عمل نمی‌توان آن را از بحث اندیشه جدا کرد (استوارت میل، ۱۳۴۹: ۵۴).

۱-۲-۳) آزادی بیان (Freedom Of Expression):

آزادی بیان عبارت است از: ارائه هر نوع فکر و اندیشه، که به صورت‌های گوناگون عرضه می‌گردد. مانند گفتار و سخن، قلم و نگارش، تصویر و فیلم، تئاتر و تعزیه و هر چیزی که می‌تواند اندیشه‌ی انسان را در اذهان مخاطبان مجسم سازد (سبحانی، ۱۳۸۲: ۱۱). آزادی بیان یکی از پذیرفته‌ترین اصول حیات سیاسی و اجتماعی عصر جدید است و به آن به عنوان یکی از ارکان آزادی فردی ارج نهاده می‌شود که همه افراد آدمی به مقتضای انسان بودن خود، به طور یکسانی از آن برخوردارند و به موجب آن می‌توانند اندیشه و فکر خود را ابراز کنند.

۱-۲-۴) آگاهی سیاسی (Political Consciousness):

آگاهی یا شعور، عامل شناخت بشر می‌باشد که میتوان شامل مجموعه‌ای از اطلاعات منظم، تفسیر شده و مرتبی باشد که هر یک از ما آن را دارا هستیم. جامعه‌پذیری سیاسی برای فرد یک «خود سیاسی» تولید می‌کند و آن یک روند تحولی است که از طریق آن یک شهروند به بلوغ سیاسی می‌رسد و در این روند، فرد مجموعه‌ای از اطلاعات، احساسات و اعتقادات را کسب کرده و به درک و ارزیابی وی نسبت به جهان سیاسی اطراف او کمک میکند. آگاهی سیاسی یک فرد در برگیرنده‌ی طرز تلقی‌ها و ارزیابی او از مسائل خاص سیاسی و یا از شخصیت‌ها و حوادث سیاسی است (داوسون، ۱۳۸۲: ۵۰).

۱-۲-۵) مشارکت سیاسی و مدنی (Civic & Political Participation):

فرصت‌های فراهم شده از سوی حکومت برای شهروندان به منظور بیان و انتقال تقاضاها و پشتیبانی‌ها به پویش‌های تصمیم‌گیری حکومت و شکل‌گیری و گسترش هویت‌های مدنی، گفتگو و کنش جمعی در درون طیفی از علاقین، نهادها و شبکه‌های اجتماعی را مشارکت سیاسی و مدنی تعریف می‌کنند (پارک هون، ۲۰۰۷: ۹-۸).

۱-۳) پیشینه و تاریخچه موضوع تحقیق: (مطالعات و تحقیقاتی که در رابطه با این

موضوع صورت گرفته و نتایج حاصل از آن)

در مورد ادبیات مربوط به فناوریهای نوین ارتباطی - اطلاعاتی به شکل عام آن، تالیفات فراوانی در قالب کتاب و مقاله به چاپ رسیده است. اما در باب ادبیات موجود در مورد این فناوریها و مشارکت شهروندان به نمونه‌ای از کارهای انجام گرفته داخلی و خارجی اشاره و از پرداختن به تمامی آنها صرفنظر می‌شود:

سردارنیا (۱۳۸۸) در مقاله‌ای تحت عنوان «تاثیر اینترنت بر درگیرشدگی مدنی شهروندان» پس از بیان اجمالی درباره تاثیر اینترنت بر درگیرشدگی یا مشارکت سیاسی شهروندان در جوامع دموکراتیک، به سه رویکرد نظری خوشبینان، مخالفان، و تردیدکنندگان در این قالب پراخته است و به این نتیجه می‌رسد که اینترنت با قابلیت

هایی همچون وب سایت ها، وبلاگها، سایت های خبری، انتخاباتی و دپارتمان های حکومتی و ... از یک سو به افزایش آگاهی سیاسی و اشاعه نگرش های مدنی و دموکراتیک در کاربران می انجامد و از سوی دیگر موجب بسیج و مشارکت سیاسی کاربران می شود و افراد و گروههای در حاشیه مانده سیاسی را در فعالیت های سیاسی و اعتراضی درگیر می سازد. این پژوهش از این جهت با این مقاله متفاوت است که محدود به اینترنت و تاثیرات آن بر شهروندان نیست و دیگر تکنولوژی های نوین ارتباطی - اطلاعاتی اعم از ماهواره، تلویزیون های کابلی، تلفن همراه و ... و تاثیرات آنها بر حاکمیت دولتها و آزادی دانشجویان را مورد بررسی قرار می دهد و همه شهروندان مورد بحث آن نخواهد بود. و هم اینکه به صورت پیمایشی انجام خواهد شد.

سردارنیا(۱۳۸۶)، در مقاله ای تحت عنوان آثار سیاسی فناوریهای تازه ارتباطی - اطلاعاتی تحت سه عنوان اثرات این فناوریها را مورد اشاره قرار می دهد:

با گسترش این فناوریها، مرزهای سیاسی، اجتماعی و اقتصادی رنگ می بازد و دولتها مانند گذشته توان کنترل مرزها و اطلاعات را ندارند. دومین تاثیر، درگیرسازی مدنی یا مشارکت افراد و گروهها و تعامل و ارتباط آنها با یکدیگر است. و سرانجام به اشاعه اطلاعات سیاسی از طریق این فناوریها اشاره می کند و معتقد است با گسترش این فناوریها، نوعی حوزه عمومی مجازی با حضور گروههای سیاسی و اجتماعی بی شمار شکل گرفته و اطلاعات سیاسی و اجتماعی در آن، در گردش است و بازیگران فردی، گروهی و جهانی از طریق این فناوریها، اطلاعات سیاسی و اجتماعی را در سطح جهانی، پوشش می دهند. اما اولاً بیشتر به صورت کلی بحث کرده و اثرات آنها را در یک مورد خاص بررسی نکرده است. و ثانياً تاثیرات آنها را در بخش های مختلف به صورت مصداقی مورد توجه قرار نداده است و شواهد تجربی و آماری جهت اثبات ادعای خود مطرح نمی کند. میناوند (۱۳۸۵) در مقاله ای تحت عنوان «اینترنت و توسعه سیاسی: حوزه عمومی در فضای سایبرناتیک» پس از طرح سوالی در این زمینه که آیا ارتباطات رایانه ای در اینترنت می تواند زمینه توسعه سیاسی و تقویت دموکراسی را از طریق احیای حوزه عمومی فراهم سازد؟ به این نتیجه می رسد مطالعه درباره اینترنت، سیاست، مردم سالاری، و توسعه سیاسی جریانی بسیار سرزنده و فعال است و شاید بتوان گفت از فعالترین حوزه های تحقیق و مطالعه در ارتباطات سیاسی به شمار می آید و اینکه بسیاری از پژوهشگران اینترنت را با توجه به ویژگیهایی چون تعاملی بودن، همزمان بودن ارتباط، همه جایی بودن، فقدان کنترل مرکزی، فقدان مالکیت بر شبکه و سانسورگریزی، فضای مناسبی برای احیای ابعاد از دست رفته مشارکت سیاسی و دموکراسی در جوامع پیشرفته و تقویت مردم سالاری جوان در جوامع در حال توسعه می دانند. ویژگیهای اینترنت احتمالاً بسیاری از شرایط لازم برای ایجاد حوزه عمومی در فضای سایبرناتیک را دارد. این اثر با محدود شدن به مفهوم حوزه عمومی هابرماس صرفاً ابعاد و تاثیرات سیاسی و اجتماعی اینترنت را بررسی کرده است.

صدوقی (۱۳۸۴) در کتاب «تکنولوژی اطلاعاتی و حاکمیت ملی» نظری اجمالی به مناظره ای نوپا میان قرون وسطاگرایان جدید که معتقد بودند تکنولوژی اطلاعاتی موجب جابجایی قدرت از دولت ملی به بازیگران غیر دولتی فراملی و فروملی و شکستن انحصار کنترل و مدیریت دولت ها بر حجم عظیم اطلاعات می شود و فرادولت گرایان که قائل به پایان عمر «دولت-ملتها» نیستند، داشت. اما معتقد بود هر دو رویکرد دارای نارسایی هایی هستند. بر این اساس، ضمن بررسی تاریخ IT به مفهومی سازی آن ها پرداخته است و با این نتیجه می رسد که هر کدام از مولفه های شبکه های الکترونیکی بر مولفه های حاکمیت ملی در بخش های مختلف تاثیر گذار بوده اند. که در بخش اقتصادی تجارت الکترونیکی و بانکداری الکترونیکی موارد کاربردی مهم بودند و در بخش نظامی به جنگ اطلاعاتی که هدف آن فروریختن اندیشه ها و تصورات موجود در جامعه و جایگزین ساختن انواع جدیدی به جای آنهاست. و در بخش سیاسی هم عوامل مختلفی از جمله معماری شبکه و شرایط دولتی تسهیل ساز یا منع کننده پرداخته بود و در پایان هر قسمت راهکارهای پیشنهادی خود را برای برخورد با تحولات و شرایط نوظهور ارائه می دهد. تفاوت این پژوهش با این اثر به این جهت است که در اینجا در کنار بحث از حاکمیت دولتها عمدتاً تاثیرات این تکنولوژی ها را با نمونه آماری بر دانشجویان مورد بررسی قرار می دهد حال اینکه در اثر یاد شده صرف حاکمیت ملی و مدیریت دولتها بر اطلاعات و ارتباط متقابل بین آنها مد نظر می باشد.

منتظر قائم (۱۳۸۱) در مقاله ای تحت عنوان «دموکراسی دیجیتالی و حکومت الکترونیکی: سیاست و حکومت در عصر تکنولوژی های اطلاعاتی و ارتباطی (ICTs)» پس از شرح خلاصه و ویژگی ها و قابلیت های تکنولوژی های ارتباطی-اطلاعاتی (ICTs) به بررسی تعامل بین ارتباطات و اطلاعات با سیاست و حکومت می پردازد و به این نتیجه می رسد که بدون وجود همزمان دو عامل اراده سیاسی برای تقویت دموکراسی مستقیم و انتخاباتی از سوی حکومت و مطالبه مدنی برای افزایش قدرت مشارکتی از سوی مردم، حکومت الکترونیکی به راه اندازی سایت های اینترنتی انباشته از تبلیغات و عاری از اطلاعات آگاهی بخش و امکان ارتباط دوسویه محدود می شود. در این مقاله بیشتر به تبیین رابطه بین سیاست و حکومت و تکنولوژی های ارتباطی-اطلاعاتی در بستر توصیفی کلی می پردازد و موردی بحث نشده است.

ب) خارجی

کارتر^۱ (۲۰۰۶) در مطالعه خود درباره اینترنت و مشارکت شهروندان بیان می دارد که آن دسته از شهروندان ایالات متحده که در منزل به اینترنت دسترسی دارند (۵۵ درصد شهروندان)، ۱۲ درصد بیشتر از بقیه رای می دهند. هرچه میزان اعتماد افراد به سایت مورد نظر بیشتر باشد، احتمال رای دادن و شرکت در نظر خواهی کاربر

1- Carter

اینترنتی بیشتر خواهد بود. که از این جهت با این رساله متفاوت است که صرفاً محدود به بررسی اینترنت و رفتار رای دهی می باشد.

نتایج مطالعه پیمایشی ژینگانگ^۱ (۲۰۰۵) درباره تأثیر سرمایه اجتماعی و ارتباطات رسانه ای بر درگیر شدگی شهروندان نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی با دو شاخص عضویت در گروه‌ها و انجمن‌های مدنی و اعتماد و همکاری متقابل، تأثیر مهم و قوی بر درگیر شدگی شهروندان داشته است. تأثیر اینترنت بر درگیر شدگی شهروندان بیشتر از رسانه‌های محلی (تلویزیون و روزنامه‌ها) بوده، اما تأثیر هر دو نسبت به سرمایه اجتماعی فرعی و کمتر مهم بوده است. در این پژوهش، تأثیر اینترنت و رسانه‌های دیگر در درگیر شدگی سیاسی شهروندان، غیر مستقیم و از طریق میانجی‌گری ارتباطات فردی، فعالان و عضویت در نهاد‌های مدنی نشان داده شده است که از حیث متغیر مستقل و بررسی تأثیر آنها بر آزادی دانشجویان متفاوت از این پژوهش می باشد.

تسالیکی^۲ (۲۰۰۲) در مطالعه‌ای تجربی در زمینه تأثیر اینترنت بر تسهیل مشارکت و گفتگوی دموکراتیک در فنلاند، بریتانیا، هلند، اسپانیا و یونان با روش تحلیل محتوای تریبون‌های برخط به این نتیجه می‌رسد که این تریبون‌ها ارتباطات دو سویه کسب اطلاعات سیاسی و تنوع نظر‌ها و فضای عمومی را در بین کاربران و علاقه‌مندان سیاسی با تجربه پیشین فعالیت سیاسی، تا حد زیادی افزایش داده است، اما تأثیری روی شهروندان نداشته است که اولاً معطوف به بررسی اینترنت می باشد و ثانیاً تأثیر آن بر شهروندان را خنثی می‌بیند.

در مجموع در مطالعات انجام شده بیشتر مطالعات به صورت نظری انجام شده و شواهد عینی و آماری صورت نگرفته است؛ یعنی موضوعی که این رساله به دلیل تأکید بر آن خود را متمایز می‌سازد.

۱-۴) اهداف تحقیق:

- شناسایی فضای سایبر و وسایل نوین ارتباطی به مثابه یک موضوع نوپدید، فراگیر سیاسی و اجتماعی
- تحلیل تأثیرات تکنولوژی ارتباطی و اطلاعاتی جدید بر گستره آزادی بیان دانشجویان دانشگاه اصفهان
- تحلیل تأثیرات تکنولوژی ارتباطی و اطلاعاتی جدید بر گستره آزادی اندیشه دانشجویان دانشگاه اصفهان
- تحلیل تأثیرات تکنولوژی ارتباطی و اطلاعاتی جدید بر گستره آگاهی سیاسی دانشجویان دانشگاه اصفهان
- تحلیل تأثیرات تکنولوژی ارتباطی و اطلاعاتی جدید بر درگیر شدگی مدنی و سیاسی دانشجویان دانشگاه اصفهان

2- Zhigang

3- Tsaliki

۵-۱) اهمیت و ارزش تحقیق:

انقلاب کنونی در تکنولوژی اطلاعاتی، ارتباطات انسانی را به سطح جدیدی ارتقاء داده است. تکنولوژی های ارتباطی و اطلاعاتی جدید مهمترین نیروهای پویا و پیش برنده روند جهانی شدن و دگرگونی های در حال وقوع در فضای فعالیت های انسانی هستند. با توجه به تاثیرات مستقیم و غیر مستقیم این تکنولوژی ها بر تمام عرصه ها و سطوح حیات فردی و جمعی انسان ها و اینکه تمام سطوح ساختاری جوامع - از تک تک افراد جامعه تا گروهها و جماعت ها و تا همه نهادها و ساز مانها و اساسا کلیت ساختار های زندگی جمعی - در نتیجه پیامد های مستقیم یا با واسطه این تکنولوژی ها شاهد تغییرات بنیادین در شرایط و عوامل موثر بر حیات انسان ها بوده و بیش از پیش خواهند بود سوالات متعددی مطرح می شود از قبیل اینکه آیا می توان با توجه به تاثیرات فضای نوین ارتباطی - اطلاعاتی آن را مستعد پذیرش نظام سیاسی دموکراتیک دانست؟ تا چه حدی نهادهای سیاسی تنظیمی و دیوان سالاری دولتی توان همگامی با تحولات سریع عصر حاضر را دارند؟ ضرورت این پژوهش از بستر پاسخگویی به سوالات مطرح شده مشخص می شود. همچنین ضرورت تحقیق در آثار و پیامدهای رشد و گسترش دسترسی و استفاده از رسانه های نوین ارتباطی - اطلاعاتی باعث انتخاب موضوع پژوهش شد. به عبارت دیگر عصر حاضر در پرتو دانش و فناوری؛ شاهد تحولات بی شماری است که گسترش امکانات ارتباطی در راس آنها قرار دارد. در چنین شرایط زمانی، اینترنت، ماهواره ها و رسانه های گوناگون با انتقال اطلاعات همزمان، معلومات و مبادله افکار و عقاید نقش زیادی در تحولات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی دارند. پیشرفت فناوری و در راستای آن توسعه وسایل ارتباطی - اطلاعاتی، که رابطه مستقیم با مردم دارند و بر افکار عمومی موثرند، بیانگر اهمیت آن در تمامی ابعاد جامعه جهانی است. به گفته بیشتر کارشناسان ارتباطات، قرن حاضر، عصر تبادل اطلاعات است. بنابر این امروزه کشورها برای دستیابی به اهداف و منابع خود در سایر نقاط جهان، از این فناوریها بهره های فراوانی را می برند.

۶-۱) کاربرد نتایج تحقیق: (رفع نیازهای ملی، ارائه نظریه جدید، عبور از مرزهای دانش،

انتشارات علمی، ثبت اختراع، تولید محصول و تجاری سازی و ...)

موضوع تاثیر تکنولوژی های ارتباطی - اطلاعاتی جدید بر زمینه های مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اخیرا حجم عظیمی از پژوهش ها و تحقیقات را به خود اختصاص داده است. انجام این پژوهش از لحاظ نظری با نیاز به آگاهی از تاثیرات این تکنولوژی بر گستره آزادی دانشجویان و حاکمیت دولتها به عنوان اصل سازمان دهنده رفتار و روابط دولتهای ملی قابل توجیه است. از لحاظ کارکردی؛ سیمای کنونی جهان،